

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

Кваліфікаційна робота

(освітній ступінь – «бакалавр»)

на тему: **«Нова Атлантида» Френсіса Бекона як соціальна утопія»**

Виконав: студент 4-го року навчання,

Спеціальність: 033 Філософія

Котлярова Анна-Марія Олександрівна

Керівник: Гусєв Валентин Іванович,

кандидат філософських наук, доцент

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	С. 3–5
РОЗДІЛ I. Френсіс Бекон та його «Нова Атлантида».....	С. 6
ПІДРОЗДІЛ I. Постать Френсіса Бекона.....	С. 6–7
ПІДРОЗДІЛ II. «Нова Атлантида» Френсіса Бекона та інші тогочасні утопії.....	С. 8–9
РОЗДІЛ II. Поняття утопії	С. 10–15
РОЗДІЛ III. Утопічні ідеї в «Новій Атлантиді» Френсіса Бекона.....	С. 16–28
РОЗДІЛ IV. Утопія-передбачення Френсіса Бекона.....	С. 29–31
ВИСНОВКИ.....	С. 32–35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	С. 36–38
ДОДАТОК 1. Френсіс Бекон. «Нова Атлантида». Переклад	

ВСТУП

Сьогоднішній світ постає як такий, що побудований на раціоналістичних засадах і складно уявити собі, що так було не завжди. Однак, ще кілька століть тому наука та її вирішальна роль у суспільному житті людини були лише утопічним ідеалом. Саме такою виглядає вона у праці Френсіса Бекона «Нова Атлантида», яку прийнято вважати утопією.

Актуальність теми дослідження полягає у необхідності кращого розуміння тих процесів у суспільстві, що спричиняють виникнення утопій такого роду. Дослідження «Нової Атлантиди» Френсіса Бекона як соціальної утопії уможлиблює нам бачення того, яким чином певні філософські концепції здатні втілюватися у буття, навіть якщо, на перший погляд, вони являють собою виключно альтернативний образ цього буття. Таким чином, звернення сучасної філософської науки до аналізу даної теми видається доцільним, адже це забезпечує можливість побачити, якими чином світи створені філософською думкою стають реальними, і, водночас, з'ясувати, які з них є лише утопічними ідеями, а які здатні втілитися у реальному житті, вийшовши за межі утопії.

Щодо стану наукової розробки теми. Перш за все, варто зауважити, що «Нова Атлантида» Френсіса Бекона досі не перекладена українською мовою, що створює певні труднощі у дослідженні цієї теми для українських науковців. Однак справа не лише у цьому. Тема утопічності «Нової Атлантиди» взагалі не надто розроблена історико-філософською наукою. Зазвичай «Нова Атлантида» одразу визнається утопією, без намагання з'ясувати, у чому ж, власне, полягає ця її утопічність. У зв'язку з цим проблема визначення «Нової Атлантиди» як утопічного твору потребує більш ґрунтовного розгляду.

Об'єктом дослідження є праця Френсіса Бекона «Нова Атлантида».

Предметом дослідження постають утопічні ідеї Френсіса Бекона, висловлені в «Новій Атлантиді» стосовно науки і її місця у суспільному житті.

Мета дослідження полягає в тому, аби показати, яким чином жанрово утопічний твір Френсіса Бекона, перетворився на справжнє передбачення

майбутнього розвитку науки, та став передвісником трансформації суспільства, внаслідок чого ця наука повстала як один із головних соціальних інститутів.

Завдання, які стояли перед автором дослідження, полягають (1) у з'ясуванні власне поняття утопії, (2) у виявленні того, наскільки ідеї, висловлені в «Новій Атлантиді», відповідають цьому поняттю, (3) у порівнянні «Нової Атлантиди» з іншими сучасними Бекону утопіями, а також (4) у з'ясуванні того, наскільки ідеї, сформульовані в «Новій Атлантиді» виходять за межі звичайної утопію і постають як наукове передбачення.

Структура роботи впливає із її завдань. Отже, робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатку. У вступі висвітлюється сутність і стан наукової проблеми, її актуальність, умови і способи її розв'язання. Перший розділ називається «Френсіс Бекон та його «Нова Атлантида», у ньому здійснюється загальний огляд біографічних відомостей про філософа, огляд його основних ідей, а також короткий аналіз «Нової Атлантиди» та її порівняння з іншими утопіями. Другий розділ – «Поняття утопії», в якому з'ясовується, що власне є утопією. Третій розділ має назву «Утопічні ідеї в «Новій Атлантиді» Френсіса Бекона». У ньому проводиться аналіз головних ідей «Нової Атлантиди» на предмет їх відповідності поняттю утопії. І, нарешті, четвертий розділ називається «Утопія-передбачення Френсіса Бекона», у якому йдеться про те, наскільки філософу вдалося в утопічній формі передбачити майбутнє науки та її статус у суспільстві. У висновках підсумовуються результати роботи. У списку використаних джерел представлена використана у роботі література. Додаток – це переклад «Нової Атлантиди» Френсіса Бекона українською мовою.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Теоретичним підґрунтям роботи стали праці науковців, присвячені дослідженню поняття утопії, а також історико-філософські дослідження, предметом яких були життя і творчість Френсіса Бекона. Головний принцип дослідження – принцип наукової об'єктивності. Методи, що уможливили реалізацію поставлених завдань, це –

аналітичний метод, синтетичний метод, метод логічної індукції, а також історичний метод.

Джерельна база дослідження складається з оригінальних праць Френсіса Бекона, а також дослідницьких і філософських праць, предметом яких є поняття утопії, життя і творчість Френсіса Бекона, а також його «Нова Атлантида».

РОЗДІЛ І.
ФРЕНСІС БЕКОН ТА ЙОГО «НОВА АТЛАНТИДА»
ПІДРОЗДІЛ І.
ПОСТАТЬ ФРЕНСІСА БЕКОНА

Френсіс Бекон – видатний англійський філософ, державний діяч, політик, лорд-канцлер Англії. Він народився 1561 року в Лондоні, у сім'ї, що належала до «нової знаті». Його батько був лордом-хранителем королівської печатки Єлизавети I. Освіту Френсіс Бекон здобував у Триніті-коледжі у Кембриджі, а також у французькому університеті Пуатьє¹. Опісля закінчення навчання він займався юридичною практикою. У 1584 році працював у парламенті, а у 1617 став лордом-хранителем королівської печатки, тоді ж отримав титул барона. Незадовго після цього Бекон звинуватили у корупції, звільнили зі служби та ув'язнили в Тауері на кілька днів. Опісля Бекон вимушено полишив свою юридичну діяльність і віддався науково-філософським дослідженням, писав та видавав свої праці. У 1620 році вийшов його відомий «Новий Органон», який згодом став частиною «Великого відновлення наук». Наприкінці життя Бекон почав писати «Нову Атлантиду», однак не встиг її завершити, адже помер у 1626 році через те, що застудився під час того, як виконував один зі своїх дослідів².

Протягом усього життя Бекон присвячував час літературній діяльності. У його працях можна віднайти певне намагання створити енциклопедію наукових знань. Філософ вважав, що дослід набагато важливіший за теоретичне знання. Його ціллю було одержати ключ до інтерпретації природи, а методом – одержати його не за допомогою звичних для попередніх філософських шкіл засобів, не за допомогою неперевіраних причин, незрозумілих узагальнень, а за допомогою строго перевіреної індукції³. Бекон висував думку про те, що пізнання можливе лише тоді, коли людина піддає сумніву загальновідомі істини і позбувається від ідолів чи примар. Таких примар, що заважають людині існує чотири види:

¹ Субботин А. Л. Фрэнсис Бэкон / А. Л. Субботин. – Москва: «Мысль», 1974. – С. 14-15,

² Бекон Френсіс // Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. : у 2 т. / За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – Т. 1: А – К – С. 116-117,

³ Church, R W. Bacon. / R W. Church. – London: Macmillan and Co, 1910. – P. 180-181

примари роду, що притаманні самій природі людини (закладений цією природою розум людини схожий на дзеркало, що змішує свою природу з природою речей і відображає ці речі у викривленому вигляді); примари печери, що постають як омиани конкретної людини; примари ринку, що породжуються через спілкування між людьми, а особливо через мову і слова, які змішують усе; примари театру, які постають через різні філософські догмати мінливих законів доказовості⁴. Як зазначалося, Бекон вважав, що задля пізнання потрібно піддавати речі сумніву, однак не потрібно впадати у крайнощі. Так само як і не треба повністю довіряти людському розуму, який полишений лише сам на себе. Аби шлях дослідження був вірним, необхідно, аби розум дотримувався законів природи⁵.

Наприкінці життя Бекон створив свою власну утопію, у якій втілює погляди на те, як має виглядати ідеальна держава, і, таким чином, наче підсумував все своє вчення, показавши, яким чином можливе його втілення. У своїй утопічній праці «Нова Атлантида» філософ втілює ідею про створення проєкту суспільного устрою. Головний акцент у праці робиться на центральному місці науки у суспільстві, особливо наголошуючи на складній організації наукової діяльності. Утопію можна двояко схарактеризувати, адже з одного боку вона – модель інтеграції наукових досягнень, пов'язана з політичним насильством, а з іншого боку – це концепція наукового розподілу праці, тобто беконівської системи індуктивного, експериментального вивчення природи, її спостереження науковою математичною мовою⁶.

⁴ Бэкон Ф. Афоризмы об истолковании природы и царстве человека / Ф. Бэкон // Сочинения. В 2 томах. – М.: Мысль, 1978. – Т. 2. – С. 18-19,

⁵ Бекон Френсіс // Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. : у 2 т. / За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – Т. 1: А – К – С. 116-118,

⁶ Saage R. Bacon's «Neu-Atlantis» und die klassische Utopietradition / Richard Saage. // UTOPIE. – 1998. – S. 57-58

ПІДРОЗДІЛ II.

«НОВА АТЛАНТИДА» ФРЕНСІСА БЕКОНА ТА ІНШІ ТОГОЧАСНІ УТОПІЇ

«Нова Атлантида» Френсіса Бекона – це праця, що написана від першої особи. У ній ідеться про європейських мореплавців, яких занесло до острівної держави Бенсалем. Острів розташований десь у водах Тихого океану. Головна установа держави – Дім Саломона. Це товариство, що займається розподілом виробничих сил у суспільстві, природніх ресурсів, а також впроваджує в життя досягнення науки. Усі науковці – члени Дому Саломона, розділені на групи, кожна з яких займається певною діяльністю заради нових знань: чи то подорожами в інші країни за будь-якою науковою інформацією, чи то опрацюванням цієї інформації, експериментальною діяльністю, аналізом дослідів та досліджень, що вже відбулися, відкриттями і винаходами, та їх впровадженням у життя⁷.

Утім, Френсіс Бекон не перший, хто вдається до написання твору про ідеальну державу. Властиво, про це дуже добре знає і сам філософ. Недарма він називає свою працю «Новою Атлантидою», і таким чином покликається на «Атлантиду» Платона. Окрім назви і жанру, спільними у цих працях є й ідеї. Так, Бекон, услід за Платоном, віддає найзначніше місце у суспільстві найосвіченішим людям. Усі ці люди належать до Дому Саломона. Вони спрагли до пізнання, до знань, відкриттів і втілення цих відкриттів у життя⁸. Однак Платон не єдиний «суперник» Бекона. І тепер уже саме поняття «утопія» відсилає до Томаса Мора і його «Утопії». Це праця, що започаткувала сам утопічний жанр. Проводячи паралель між цими працями, можна виявити, що як Томас Мор, так і Френсіс Бекон порушують проблему використання знання, однак у першого йдеться про знання з точки зору моралі, а у другого про знання як таке, а також про статус науковців і пріоритет держави у використанні

⁷ Субботин А. Л. Фрэнсис Бэкон / А. Л. Субботин. – Москва: «Мысль», 1974. – С. 140-150,

⁸ Бекон Френсіс // Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. : у 2 т. / За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – Т. 1: А – К – С. 118,

наукових винаходів⁹. Існує ще одна праця, порівняння з якою видається доречним. Ця праця – «Місто Сонця» Томмазо Кампанелли. При порівнянні цих праць виявляється, що для Бекона важливими є не тільки результати наукових досліджень, а й саме наукове дослідження як таке, саме воно береться за основу. Водночас у Кампанелли йдеться виключно про результати досліджень, про незмінне і вже сформоване знання, для якого науковий пошук сам по собі не є важливим. В утопічному місті Сонця вже все відомо, тому потреба займатися якимись дослідженнями стає недоречною та зайвою, у ньому потрібно лише пам'ятати¹⁰. Загалом Бекон у своїй утопії показав, що ідеї щастя і справедливості лише у поєднанні з розвитком науки сприяють створенню суспільства, яке би існувало в стабільності та достатку. На противагу цьому Мор і Кампанелла пов'язували ідеї щастя і справедливості з рівним розподілом благ та вимогою до розумної помірності¹¹. Ще одна відмінність – це те, що Мор і Кампанелла у своїх творах не виключали можливість подальшого вдосконалення суспільства, тоді ж як Бекон буквально юридично зафіксував свій острів як найбільш досконалий серед мислимих світів¹².

Завдяки «Новій Атлантиді» Френсіса Бекона сучасні йому люди змогли уявити королівство, у якому в центрі всього стоїть процес наукового пізнання. Філософ послідовно показав, який вигляд матиме суспільство, у якому так багато уваги приділяється процесу наукового дослідження і пізнання. Ба більше, він вплинув не тільки на уяву своїх сучасників. Його ідеї, що здавалися цілком утопічними на той час, у сьогоденні впроваджуються в життя. З'ясування сенсу цих ідеї та їхньої утопічності в беконівській «Новій Атлантиді», буде покладено в основу розгляду в подальших розділах даної праці.

⁹ Mendelsohn E. Nineteen Eighty-Four: Science Between Utopia and Dystopia / E. Mendelsohn, H. Nowotny. – Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1984. – P. 32,

¹⁰ Mendelsohn E. Nineteen Eighty-Four: Science Between Utopia and Dystopia / E. Mendelsohn, H. Nowotny. – Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1984. – P. 33,

¹¹ Бекон Френсіс // Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. : у 2 т. / За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – Т. 1: А – К – С. 118,

¹² Saage R. Bacon's «Neu-Atlantis» und die klassische Utopietradition / Richard Saage. // UTOPIE. – 1998. – S. 69

РОЗДІЛ II. ПОНЯТТЯ УТОПІЇ

Після такого ретроспективного огляду сучасного Френсісу Бекону світу, варто розглянути ще одне питання, перш ніж приступити до аналізу «Нової Атлантиди» як соціальної утопії. Йдеться про з'ясування самого поняття утопії, а також окреслення її предметного поля. Потрібно зрозуміти, які цілі в ній ставляться та яким чином вони досягаються. Аби мати більш повне розуміння того, про що йдеться, варто розглянути запропоновані різними дослідниками трактування утопії.

У найзагальнішому, повсякденному розумінні утопія постає як дещо нереальне, те, що заперечує існуючу дійсність, як те, що виступає якоюсь бажаною альтернативою до того порядку, що існує в теперішньому. Однак, якщо вдатися до більш детального аналізу, то, згідно з Маркузе утопія – це історичне поняття, яке відноситься до проєктів соціальних змін, які, однак, вважаються неможливими. Неможливими вони вважаються, згідно з традиційним розумінням утопії, бо змінам заважають об'єктивні та суб'єктивні фактори соціальної обстановки, а саме незрілість соціальної ситуації. Так, утопією доречно називати той проєкт соціальних змін, який вступає у протиріччя із чинними законами природи, і тільки такий проєкт можна вважати утопічним у строгому значенні¹³.

Мангайм зазначає, що утопія орієнтує поведінку на те, що відсутнє у реальному житті, а отже у цьому контексті можна говорити про її трансцендентність буттю¹⁴. Прикметно, що автор поряд з поняттям утопії розглядає також поняття ідеології. Так, остання відрізняється від першої тим, що ідеологія – це також уявлення, яке є трансцендентне буттю, однак змістовно воно ніколи не здатне бути реалізованим¹⁵. Звідси зрозуміло, що утопію відрізняє від ідеології її орієнтація на те, що деяка діяльність може наблизити утопію до

¹³ Маркузе Г. Конец утопии / Г. Маркузе // Логос. – 2004. – № 6 (45). – С. 18-23,

¹⁴ Мангайм К. Ідеологія та утопія / К. Мангайм. – К. : Дух І Літера, 2008. – С. 213,

¹⁵ Мангайм К. Ідеологія та утопія / К. Мангайм. – К. : Дух І Літера, 2008 – С. 211

дійсності. Певні труднощі постають у той момент, коли ці, виключно теоретично визначені значення утопії та ідеології, ми намагаємося застосувати до кожного реального прикладу. Що є ідеологією, а що – утопією залежить від того, хто саме, з якої саме соціальної групи береться визначати певний проєкт як ідеологію або утопію, адже ми кожного разу зіштовхуємося зі суб'єктивністю сприйняття дійсності, а отже вимогою висувати певні оцінки і судження, які би корелювали з конкретними переконаннями конкретних «партій». Ще одна складність – різні соціальні верстви, кожна з яких живе у своєму «реальному житті». Для кожного окремо взятого соціального прошарку утопією буде те, що нездійсненне саме з його точки зору. Для Мангайма, однак, важливо визначати утопії як ті, що «вважаються нездійсненими лише представниками певного усталеного соціального порядку»¹⁶. Ба більше, через постійну плинність і змінність буття, яке є завжди конкретним, «історико-соціальним буттям», утопія повинна бути визначена саме через протиставлення цьому буттю, а не буттю взагалі. Саме через безпосередній зв'язок з буттям, утопія може виконувати функцію так званого каталізатора цього буття. Звідси й випливає, що те, що на даний момент буття є лише утопією, у наступну мить може перетворитися на дійсність.

Утопія – це, як правило, слово, яким послуговуються ті, хто належать до попередньої стадії розвитку. Ідеології ж створюються тими, хто належить до буття, що народжується. «Утопічність ідей незмінно виявляється представниками панівного прошарку, котрі перебувають у повній гармонії з існуючим порядком; ідеологічність – представниками прошарку, що формується, піднімається вгору, відношення яких до існуючого порядку сповнені напруги, зумовленої самим їхнім становищем у відповідному суспільстві»¹⁷. Однак, важко розділити, яка ідея – утопія, а яка – ідеологія у певний момент для певного прошарку, адже дуже часто утопія та ідеологія не чітко розділені, а навпаки – утопічні ідеї часто пронизані ідеологічними¹⁸. Варто,

¹⁶ Мангайм К. Ідеологія та утопія / К. Мангайм. – К. : Дух І Літера, 2008 – С. 213-214,

¹⁷ Мангайм К. Ідеологія та утопія / К. Мангайм. – К. : Дух І Літера, 2008 – С. 220

¹⁸ Мангайм К. Ідеологія та утопія / К. Мангайм. – К. : Дух І Літера, 2008. – С. 216-220,

однак, зазначити, що саме завдяки аналітичному погляду в минуле, стає можливим розрізнення того, які ж ідеї так і залишилися ідеями, а які реалізувалися. Це уможлиблює остаточне визначення того, що саме було ідеологією, а що утопією. Те, що було лише вигадкою, нездійсненим уявленням слід називати ідеологією, а те, що втілюється у майбутньому – утопією¹⁹.

Варто також зазначити, що утопії зазнають певних змін. Зазвичай конкретна утопія постає як ідея певного окремо взятого індивіда, і лише згодом вона трансформується і перетворюється у надбання більш широкого кола людей. Отже, йдеться про тих, хто першими постулює певні ідеї, несе їх у маси. Ці нові ідеї з боку соціології пов'язують зі специфічно означеними потребами певних груп, які і задовольняє дана конкретна утопія. Тут виникає проблема взаємозв'язку, з одного боку, індивідуальної роботи над створенням утопій, а з іншого боку – соціального аспекту, що виявляється в орієнтації на певні соціальні групи. Йдеться про формування утопії з перспективи її залученості у колективне, необхідності того, аби нова ідея була сприйнята вже наявними у соціальному середовищі настроями. Так, постає певний симбіоз начебто виключно індивідуального бачення з колективним творенням цього бачення соціальною групою, для якої ідеї й формувалися. Ба більше, індивід не здатний наодинці перевести утопію з площини ідей у площину дійсності, йому потрібна для цього певна соціальна група, яка і буде його рушійною силою. Лише через перетворення утопії з виключно індивідуальної, зосередженої на одній людині, до розгорнутої, доповненої соціально значущими ідеями суспільства, в якому перебуває індивід, і відбувається проникнення цих утопічних ідей у свідомості багатьох представників соціального устрою. Згодом же це призводить до перетворення ідей в каталізатори для дій, які здатні змінити соціальний устрій, а отже й утілити утопію в реальність²⁰.

Далі, при розгляді поняття утопії є важливим поняття ідеалу. Він, цей ідеал, займає набагато важливішу роль, аніж орієнтація на майбутнє. Питання

¹⁹ Мангайм К. Ідеологія та утопія / К. Мангайм. – К. : Дух І Літера, 2008 – С. 221,

²⁰ Мангайм К. Ідеологія та утопія / К. Мангайм. – К. : Дух І Літера, 2008. – С. 223-224

часу тут узагалі не відіграє значної ролі. Важливим є лише те, що ідеал, якого прагне досягти утопія не існує в моменті творення утопії. Байдуже, спрямований він у минуле, чи в майбутнє. Отже, важливим є лише створення ідеального образу буття з акцентом саме на ідеальності. Для утопії важливо, аби вона представляла собою ідеальний устрій людського життя, однак з орієнтацією на суспільне, аби не перетворитися в естетичний, науковий, релігійний ідеали. Цей ідеальний устрій має за основу людський розум і волю. Збігатися з реальністю, впливати з дійсності, задовольняти вимоги історичного поступу для утопії не просто не обов'язково, а неможливо. Адже вона не можлива як продовження реальності, вона завжди виключно альтернатива пануючому буттю, вона – незгода з ним, виклик йому. Лише у такому зв'язку вона не перетворюється просто на футурологічне вчення²¹. Утопічна ідея, як раніше зазначалося, завжди орієнтована на її здійсненність у майбутньому, а отже утопічний ідеал – не те ж саме, що ідеал в інших сферах, де він – завжди щось недосяжне. Утопічний ідеал більше схожий на те, що необхідно здійснити, до чого варто прийти в майбутньому, це певний план дій. Ідеал повинен бути утвердженням, здійсненням, аби бути утопічним ідеалом. Для утопії характерним є переустрій світового ладу, що панує. Утопія не має описувати світ, його не потрібно теоретизувати, дане буття не важливе. Важливим є бачення нового, альтернативного майбутнього, як певного проєкту, який треба здійснити. І саме завдяки такому підходу до утопії як до певного плану, у ній же йдеться про підвладність світу людині, про її необмежені можливості, а разом і про те, що світ здатний змінюватися в залежності від зовнішніх обставин, змінюватися таким чином, аби задовольняти той чи інший утопічний ідеал²².

Як уже зазначалося, темпоральність не відіграє важливої ролі у формуванні утопії в плані її орієнтації на минуле чи майбутнє. Однак час важливий для розуміння утопії в іншому сенсі, адже утопія не співмірна наявному буттю і завжди – його альтернатива, вона не впливає з минулого, а

²¹ Черткова Е.Л. Утопия как тип сознания // ОНС. – 1993.-№3 – С. 72,

²² Черткова Е.Л. Утопия как тип сознания // ОНС. – 1993.-№3 – С. 73

отже не має нічого спільного з історією. Утопічний ідеал існує поза часом, він не підвладний йому у сенсі історичного часу. Ба більше – досягнення ідеалу не тягне за собою нічого, окрім як завершення історії, адже на те він й ідеальний, що неможливий ні регрес ні прогрес з моменту буття в утопічному світі²³.

Варто, однак, звернутися до ще однієї проблеми, що постає у зв'язку з розглядом утопічного, а саме наявність раціонального як необхідної умови для побудови будь-якої утопії. Завдяки розуму, і його могутності, вибудовується певне бачення соціального устрою, життя людей. У світі утопічних ідей усувається протистояння рацію і свободи, закону і волі. Виключно раціонально облаштовується світ, а разом і людина, що постає як розумна, цілком раціональна істота. Суспільство ж окреслюється як продукт осмисленої діяльності людини. Однак, в реальності, на відміну від утопії, люди послуговуються хибними принципами, а тому ця реальність повинна бути замінена альтернативною. Таким чином, завдання утопії – висунути таку раціональну ціль в історію, реалізацію і досягнення якої всі би прагнули та під контролем виконували. Розум, наука, знання (логос) сприймаються як такі, що допомагають у досягненні існування ідеального суспільного ладу. Раціоналістично-логоцентричні ідеї ідеалізуються з усіма можливими негативними наслідками²⁴.

Утопізм постає у формі критики теперішнього, він дивиться на теперішнє з перспективи ідеального майбутнього, однак йому байдуже на наявне буття. У полі його зору виключно сконструйоване буття, абсолютизована альтернатива існуючому порядку, а, отже, важливим є не покращення того стану, що існує, а виключно втілення ідеалу. Окрема людина тут втрачає свою важливість, натомість важливим стає загальне щастя всіх, ідеальним має стати суспільство в цілому. Однак, через абсолютизацію, раціоналізм, логоцентризм, утопія різко

²³ Черткова Е.Л. Утопия как тип сознания // ОНС. – 1993. – №3 – С. 74-75,

²⁴ Черткова Е.Л. Утопия как тип сознания // ОНС. – 1993. – №3 – С. 75-77

контрастує з реальністю, і наче заперечує її. Саме тут криється певне неоднозначне становище утопії і загроза її втіленню²⁵.

Отже, утопія – це таким чином спроектована альтернатива дійсності, яка різко контрастує з наявною реальністю, входить у протиріччя з чинними законами природи. Вона спрямована на ідеальне позачасове майбутнє, створене на засадах розуму, науки, логосу. Утопію створює один окремий індивід, однак адресована вона соціуму, певному соціального класу людей, що зможуть сприйняти ці ідеї. Утопія носить тоталітарний характер, адже її досягнення повинно здійснюватися усіма і під певним керівництвом. Вона абсолютизує усе і не здатна миритися з помірністю. Водночас, утопія відрізняється від ідеології, і помітити цю різницю можна лише через ретроспективний погляд з теперішнього у минуле, коли певні ідеологічні та утопічні ідеї існували. Утопічні ідеї мають здатність утілюватися, вони протистоять буттю, що панує і, таким чином, сприяють розвитку, зміні одних ідей іншими.

²⁵ Черткова Е.Л. Утопия как тип сознания // ОНС. – 1993. – №3 – С. 77-78

РОЗДІЛ ІІІ.

УТОПІЧНІ ІДЕЇ В «НОВІЙ АТЛАНТИДІ» ФРЕНСІСА БЕКОНА

Після теоретичного ознайомлення з поняттям утопії, доречно приступити до розгляду праці філософа під назвою «Нова Атлантида». Перш за все варто зазначити, що її прийнято вважати утопією. Аби підтвердити або спростувати таке твердження потрібно провести аналіз тих ідеї, які висловлює філософ у своєму творі та співвіднести їх з тими характерними ознаками, що притаманні утопії.

Як зазначалося раніше, однією з характеристик утопії є її альтернативність у відношенні до існуючого буття. Саме на цій особливості буде сконцентровано увагу. Так, у Англії часів Бекона доволі гостро стояло питання релігії, адже це був період, коли Єлизавета І впроваджувала релігійні реформи й мало місце протистояння між католиками та протестантами. Водночас церква все більше підпадала під вплив корони²⁶. Питання релігії і віросповідання очевидно хвилювало і Бекона, адже у «Новій Атлантиді» він приділяє увагу релігії жителів Бенсалема, при чому це не просто якась релігія, а це – саме християнство. Ба більше, народ, що живе на острові постає як обраний, адже саме їм явився великий стовп світла, який знаменував собою приплив ковчега. У цьому ковчегу один з мудреців Дому Саломона знайшов книгу, у якій були усі священні для християн тексти, а також послання, у якому йшлося про богообраність народу і його спасіння²⁷. Окрім цього, саме релігія вважається найкращим засобом для приборкання вад для цього народу. Надзвичайно переконливим виглядає те, що впродовж всього твору можна помітити постійну апеляцію до Бога, а заразом і постійне його возвеличення. Водночас увесь час підкреслюється праведність мешканців острова, так, наче усі християнські чесноти втілюються у них. Релігійне питання як таке тут не постає, адже справжня, єдина правильна релігія тут – християнство, при чому без жодних розгалужень на будь-які напрямки.

²⁶ Morgan, Kenneth O., ed. The Oxford illustrated history of Britain. Oxford University Press, London: Guild Publishing, 1984 – P. 274-276,

²⁷ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 159-160

Однак, можна переконатися у терпимості острів'ян стосовно представників інших релігій, адже у творі згадується єврей, який живе на острові й не відчуває жодних утисків і навіть захоплюється релігією християн²⁸. На сторінках «Нової Атлантиди», без необхідності мати певну обізнаність в історичному тлі Англії часів Бекона, можна помітити цей контраст між християнами Бенсалема і християнами Європи, адже усі в утопії постійно наголошують на значній різниці між першими і другими на користь господарів острова. Наостанок варто зазначити, що релігія, як це не дивно, переплетена з наукою, науковими відкриттями. Яскравий приклад тому гімни і служби, які проводяться щодня, аби прославляти Бога, дякувати йому за його чудесні витвори науки, а також молитви, у яких благають про Божу допомогу і благословення наукових трудів, про звернення їх на добре і святе використання²⁹.

Майже одразу можна помітити характерну особливість, притаманну жителям Бенсалема. Кожного разу, коли мандрівники намагалися віддячити жителям острова за надану допомогу, ті одразу ж відмовлялися від запропонованих їм речей та говорили про те, що вони не повинні двічі заробляти за одну роботу. Однак тих, хто таки бере таку подвійну платню на острові називають «двічі оплачуваними»³⁰. Не зовсім зрозуміло, чи на острові є хтось, хто би брав повторну платню за здійснену ним послугу, однак усі ті, хто зустрічався на шляху європейцям точно не можуть бути зараховані до таких. Зважаючи на жахливу корумпованість реального королівського двору, стає зрозумілим, чому утопічні державні службовці не хочуть бути «двічі оплачуваними». З іншого боку, причина відсутності корупції про яку пише Бекон – це здогадка оповідача, від чийого імені ведеться розповідь про те, що службовці мають достатню заробітну платню³¹. Не доводиться у цьому

²⁸ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 172-173,

²⁹ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 185,

³⁰ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 154-155

³¹ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 154-155,

сумніватися, адже у тексті дуже легко прослідковується те, що країна, у яку пощастило потрапити мандрівникам – багата і процвітаюча. Цей висновок стає очевидним при описах автором зовнішнього вигляду людей навколо, інтер'єрів приміщень, можливостей подорожувати і надзвичайно розвиненого судноплавства, безлічі різноманітних домів, у яких проводяться досліди, ба, автор описує навіть те, що на острові існує будинок для чужоземців, забезпечений усім необхідним на час їхнього перебування, або те, що острів'янам абсолютно байдуже, на що мандрівники забажають обміняти свої речі. Чи, наприклад, що перед Святом Сім'ї у випадку зубожіння якоїсь з сімей, їй надається підтримка з боку держави. Усі ці приклади красномовні. Бенсалем точно не потерпає від бідності, на відміну від королівської Англії, борг якої за часи правління Єлизавети I склав 400 тисяч фунтів, а гроші мали постійну тенденцію до знецінення³². Мабуть такий утопічний ідеал багатоті і некорумпованої країни характерний не тільки для праці Бекона, однак у нього він набув вираження у вигляді ідеального острова Бенсалем зі службовцями, що не прагнуть наживи, забезпеченням усім необхідним тих, хто цього потребує. Стосовно створеного Френсісом Беконом суспільства доречно говорити саме про «утопічний ідеал», адже, аби він був абсолютним, необхідною була б пряма вказівка на те, що на острові взагалі немає ніякої корупції. В цьому контексті доречно говорити про багату державу, позбавлену корупції як те, до чого треба прагнути.

Ще один цікавий момент, що може впасти у вічі – це опис будівель і приміщень, у яких доводиться бувати мандрівникам. Бекон постійно акцентує на їх просторості, красі і практичності. Так, із опису Дому Чужинців, місця, що призначене для перебування мандрівників з інших країн, видно, що острів'яни дбали про те, аби забезпечити чужинців комфортом і приватністю³³. Характерно, що у той час в Англії відбувався процес реформування поглядів на житло, яке,

³² Morgan, Kenneth O., ed. *The Oxford illustrated history of Britain*. Oxford University Press, London: Guild Publishing, 1984 – P. 264-273,

³³ Bruce S. *Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines*, Oxford University Press New York, 1999. – P. 155-156

принаймні в заможних людей, перетворювалося на все більш практичне, а не лише красиве місце. Житло ставало більш пристосованим до життя та потреб кожної конкретної людини, а не було позбавлене будь-якої приватності³⁴. Водночас, раніше йшлося про те, що для утопії характерним є впровадження нових ідей, які здаються нереальними одним групам суспільства, а іншими навпаки підтримуються. На перший, облаштування житла видається не надто філософською проблемою, однак Бекон постійно вдається до описів чи то вже згаданого Дому Чужинців, чи кімнат, у яких відбувалося Свято Сім'ї, чи покоїв, у яких приймав один із мудреців Дому Саломона. У кожному з цих описів відчувається захоплення автора утопічним народом. Таким чином навіть така побутова річ, як облаштування житла може цілком виступати у ролі утопічної, такої, що контрастує з наявним буттям.

Поряд з описом прекрасних покоїв, у «Новій Атлантиді» йдеться і про дещо інші дома. Так, мудрець з Дому Саломона розповідає про безліч домів, призначених для найрізноманітніших речей, що пов'язані з наукою. Тут йдеться і про дома математики, дома обману почуттів, дома ароматів, оглядові дома, спеціальні башти, призначені для досліджень і башти для захоронень, галереї, у яких представлені винаходи і статуї винахідників, Палати Здоров'я, лазні й купальні. Тут йдеться про парки, ліси, водойми, що призначені не для залюбування ними, а задля дослідів, спостережень і відкриттів³⁵. Усі ці будівлі, описані Беконом, дуже сильно нагадують сьгоднішні інституції, що слугують науці. Так, наприклад, згадані галереї, у яких представлені різноманітні винаходи чи моделі цих винаходів або статуї найвизначніших винахідників, як європейських, так і тих, що живуть на острові, чимось нагадують сучасні музеї і зовсім не характерні для Англії XVI-XVII століття³⁶.

³⁴ Morgan, Kenneth O., ed. *The Oxford illustrated history of Britain*. Oxford University Press, London: Guild Publishing, 1984 – P. 277-279,

³⁵ Bruce S. *Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines*, Oxford University Press New York, 1999. – P. 178-186

³⁶ Bruce S. *Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines*, Oxford University Press New York, 1999. – P. 184-185,

Що ж до інших домів, то Палати Здоров'я разом з купальнями виконують на острові функцію місць, де винаходять способи для підтримки і покращення здоров'я людей, засоби лікування від різноманітних захворювань. У Палатах Здоров'я повітря постає як основний засіб впливу на здоров'я людини. У купальнях використовуються різні суміші для покращення або підтримання фізичного стану людей, лікування від хворіб³⁷. Палати Здоров'я використовувалися у благих цілях, однак у сучасності можна знайти приклади розробки і використання повітря зі шкодою для здоров'я людини, як, наприклад газові камери воєнних часів. Варто також зазначити, що в утопії Френсіса Бекона йшлося про те, що хворих мандрівників лікували невідомими фруктами – багряними апельсинами, а також пігулками, за допомогою яких вони надзвичайно швидко одужували³⁸. У Бенсалемі також існують безплатні аптеки, у яких, завдяки широкому різноманіттю рослин й істот, що знаходяться на острові, є надзвичайно велика кількість різних ліків, що готуються багатьма способами. Це може бути дистиляція та сепарація, нагрівання і проціджування, а також різноманітні сполучення таким способом, аби після з'єднання різних речовин утворилася нова, але така, що видається цілком природною³⁹. Усе це свідчить про високий рівень медицини на острові, значно вищий ніж в Англії часів Бекона, що періодично потерпала від епідемій чуми. Такий розвиток медицини – це певним чином утопічний контраст до сучасності, який показує альтернативу і водночас заперечує теперішнє.

Ще один дім, який варто відзначити – оглядовий дім, у якому присутні усі джерела світла і випромінювання. У цьому домі бенсалемці здатні представити світло у найрізноманітніших його кольорах, однак не так, як коли світло розкладається на спектр, утворюючи веселку, а кожен колір окремо. Ще тут здатні представити усі можливі множення світла, світло можуть переносити на

³⁷ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 178,

³⁸ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 156-157,

³⁹ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 180-181

далекі відстані, його роблять таким чітким, що можна побачити в ньому точки і лінії. У цьому домі представлені усі ілюзії і обмани зору, усі вияви тіней. Тут шукають безліч різноманітних способів, як отримати світло з різних речовин. Бекон пише про засоби для спостереження за об'єктами, що знаходяться на відстані від спостерігача, наприклад на небесах чи просто десь далеко; засоби, за допомогою яких можна відображати об'єкти, що знаходяться далеко так, наче вони поруч, і навпаки, показувати те, що близько так, наче воно далеко. Йдеться й про прилади для зору, що набагато кращі за окуляри у використанні, а також такі пристрої, за допомогою яких можна бачити малі, дуже дрібні речі досконало і виразно. Тут представлені усі способи рефлексії, заломлення і підсилення видимих променів⁴⁰. Цікаво, що деякі з цих речей, що представлені в оглядовому домі видаються й сьогодні нереальними, а в інших легко можна впізнати телескоп чи мікроскоп. Дослідження світла і його властивостей не єдине, чим займаються допитливі острів'яни, адже у них є також і доми звуку, у яких програються і демонструються усі найрізноманітніші звуки. Бенсалемці знають невідомі європейцям гармонії, створені малими інтервалами. У них є безліч музичних інструментів, які невідомі європейцям та звучать краще, ніж будь-який тогочасний відомий інструмент. Тут вміють перетворювати слабкий звук у сильний і густий, а густий послаблювати чи робити його пронизливим. Ба більше, вони вміють імітувати, відтворювати звуки усіх тварин, і птахів. Тут є пристрої, що покращують слух, якщо їх прикласти до вух, а також тут є різноманітні види ехо, що або повторюють звук багатократно і наче здатні його відкидати, чи такі, що можуть повторювати його голосніше, ніж він був виданий, змінюючи при цьому за необхідності тональність, або узагалі замінити один звук якимось зовсім іншим. Наостанок, тут вміють передавати звуки по трубах на дуже далекі відстані⁴¹. Так, одразу стає зрозумілим, що у випадку зі світлом дуже багато утопічних для Бекона речей так і не вдалося утілити в реальність, однак у

⁴⁰ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 181-182

⁴¹ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 182,

питаннях, що стосуються звуку, то чи не всі ідеї філософа знайшли своє втілення і реалізацію. Ба більше, більшість речей, що продемонстровані у домі звуку дуже нагадують ті засоби, якими сьогодні послуговуються люди у музичній індустрії, або те, з чим ми стикаємося кожного дня, коли користуємося телефоном, слухаємо музику, дивимося фільм.

Варто також згадати ще один дім, пов'язаний з ароматом та смаком. Так, у ньому демонструються способи, за допомогою яких можна штучно підсилювати запахи, створювати їх, змушувати речі пахнути іншим запахом, ніж той, що притаманний їм від природи. Також тут уміють наслідувати смаки різних речовин таким чином, аби ці нові, науково винайдені смаки могли надурити будь-кого. Заразом при цьому домі виготовляють різноманітні солодощі, вина, молочні напої, інші продукти, які є набагато варіативніші, ніж ті, що прийнято їсти і готувати в Європі⁴². І знову дім, винаходи якого нагадують сучасні розробки харчової промисловості. Адже генна інженерія, якою послуговується харчова промисловість сьогодні активно розвивається, створює безліч смакових додатків, підсилювачів смаку. Що вже говорити про те, наскільки велике різноманіття їжі є у вільному доступі майже для кожної людини. Звісно, коли мова йде про створення Беконом «Нової Атлантиди», то йому йшлося про природне для людини бажання пізнання, що змушує хотіти створити певні додаткові застосунки, котрі б допомогли пізнати те, що не можливо пізнати безпосередньо без залучення додаткових пристроїв, як, наприклад, з тими самими телескопом і мікроскопом. Одначе, важливішим тут є, мабуть, саме бажання пізнати нове, відтак і створити цілу установу, яка б займалася дослідженням і створенням цих додаткових речей. Вже згадані оглядовий дім чи дім звуку дуже сильно нагадують своєрідні сучасні дослідницькі лабораторії чи інституції, у яких науковець досліджує і винаходить. Спонукані цікавістю і бажанням пояснити світ науковці проводять там досліди, ставлять експерименти. Як згадувалося раніше, логос, знання в утопіях зазвичай ставиться в центр, так і

⁴² Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 182

тут, коли Бекон пише про дома, у яких здійснюються наукові відкриття, дома, які служать науці, він тим самим демонструє цю важливість наукового пізнання заради існування більш досконалого суспільного ладу. На прикладі цих домів легко прослідковується зв'язок утопії з буттям, яке вічно плинне. Саме ця змінність буття і забезпечує можливість утопії бути реалізованою, і навпаки – утопія може поставати каталізатором для зміни буття. Саме так, метафорично виглядає пристрій, для того, аби дивитися на далекі об'єкти що на небесах.

Окрім домів, у яких досліджуються речі, які ми пізнаємо органами чуттів – звуки за допомогою слуху, світло за допомогою зору, запах за допомогою нюху і смак за допомогою відчуття смаку, у бенсалемців є ще один дім, у якому проводяться різні дослідження і винаходяться нові речі, і цей дім – це дім знарядь. У ньому представлені знаряддя усіх видів, такі, що забезпечують усі види руху. Тут бенсалемські науковці намагаються створювати надзвичайно швидкий рух, чи такий рух, що потребує менших затрат енергії, при цьому підсилений різними способами. Таким чином вони отримують набагато потужніший рух, ніж той, якого можуть досягти на землях, з яких прибули мандрівники, навіть коли ті використовують гармати. У цьому ж домі є артилерійська зброя, а також й інші пристосування для ведення війни, як от порох, дикий вогонь, що горить у воді і не гасне, а разом і піротехнічні засоби, які використовують і для розваги і в практичних цілях. Тут наслідують політ птахів і знають способи, за допомогою яких можна літати, тут є судна для підводного плавання, а також для плавання при сильних хвилях, є речі, що використовуються для того, аби триматися на воді, є різні складні механізми, майстерно створені годинникові механізми, є й такі, в основу яких покладено вічний рух. Тут наслідують рухи усіх живих істот, а також відомо про інші, незвичні види рухів⁴³. З усього цього ясно видно, що жителі острова добре оснащені та набагато випереджають сучасників Бекона. Впевнитися у тому, що Бенсалем – високотехнологічний, у порівнянні з тогочасною Європою можна ще

⁴³ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 182-183,

й тоді, коли мандрівникам розповідають про давніші часи. Так, йдеться про те, що мореплавство, мистецтво моряків і суднобудування раніше у цілому світі було значно краще, ніж тогочасне. Однак, увесь решта світ втратив усі ці навички, на відміну від острів'ян, чия вправність залишилася такою ж досконалою⁴⁴. З цього приводу можна говорити про неабияке значення різноманітних технічних винаходів для Френсіса Бекона. Водночас як дім знарядь, так і оглядовий дім, дім звуків можуть бути схарактеризовані однією цікавою спільною рисою. Йдеться про те, що хоча, з одного боку, з перспективи сьогоднішнього дня зрозуміло, що дуже багато тих винаходів, які створені в згаданих домах стали частиною повсякдення і вони зовсім не дивують, однак, з іншого боку, вони зовсім не були відомі сучасникам Бекона, у всіх цих речей немає назв, вони швидше викликають подив і повне нерозуміння. Саме тут і проявляється ще одна надзвичайно важлива характеристика утопії, а саме згадана раніше необхідність утопії бути суперечливою буттю. Однак вона має бути не просто альтернативою, а неможливою до здійснення альтернативою через незрілість соціальної ситуації. Утопія повинна бути у протиріччі з чинними законами природи. І саме на прикладі цих домів дана вимога виявляється зрозумілою. Через невідповідність теоретичних знань, згадану незрілість соціальної ситуації винаходи, про які йдеться, здаються такими ж нереальними тогочасній людині, як сьогодні можуть видаватися, наприклад, подорожі у часі. З такої перспективи абсолютно неважливо, реалізуються вони коли-небудь в історичному майбутньому, важливим є лише те, що уся сукупність знань і вмінь, устрій життя загалом, не здатні втілити ці ідеї в реальність. Те, що винайдення телескопу, підводного човна чи мікрофона таки стали реальними і отримали свої назви є лише підтвердженням того, що ситуація на той час була невідповідна, і водночас слугує прикладом того, що, аби певні ідеї були утопічними, потрібно поглянути на них з майбутнього і таким чином зрозуміти, втілилися вони в житті, чи ні.

⁴⁴ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 164-168

Раніше згадувалося, що утопії не притаманна темпоральність. Для утопії неважливе ні майбутнє, ні минуле, ні теперішнє. Вона існує поза часом, їй не характерні ні регрес, ні прогрес, вона наче застигла у часі і не змінюється. Саме про це і йдеться у «Новій Атлантиді» Френсіса Бекона. Мандрівники слухають оповідь одного зі своїх співрозмовників про історію його країни і цілого світу, і в ній йдеться про те, що уже майже дві тисячі років тому на острові правив король, якого звали Соламон, і спомин про якого найбільше величається жителями Бенсалема, проте не забобонно, а як божественний інструмент, хоча і смертну людину. Саме він вважається законодавцем бенсалемського народу. Король Соламон розумів, що земля, на якій він править щаслива, багата і родюча, здатна існувати без жодної допомоги від чужинців, і водночас він розумів, що з часом стан його країни може стати тільки гіршим. Саме тому він прийняв ряд законів, аби увіковічнити те, що було в його час встановлено. Один з таких законів стосується іноземців, адже ті загрожують устрою королівства привнесенням у його соціальний лад якихось нововведень чи змішувань звичаїв. Закон цей передбачає допомогу чужоземцям, що прибувають на острів, забезпечення їх всім необхідним, а також людяне ставлення до них. З іншого боку, аби чужинці не покидали острів і не розповідали про його місцерозташування іншим людям, король видав розпорядження, згідно з яким усім, хто залишається на острові, надаються надзвичайно хороші умови життя і забезпечення від уряду. В тексті наголошується на тому, що усі ці рішення, які залишаються чинними до моменту оповіді – надзвичайно далекоглядні й ефективні⁴⁵. Дотримання цих законів від тих давніх часів і до тогочасності очевидна, адже як згадувалося раніше, мандрівників люб'язно зустріли і забезпечили усім необхідним. Саме бажання Соламона увіковічнити щасливий устрій його країни – дуже цікавий момент, адже вказується на те, що король повністю розумів, що такий порядок, який існував до введення ним нових законів, точно приведе його країну до занепаду в подальшому майбутньому. Але

⁴⁵ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 165-166,

водночас з тим, він бажав створити такі закони, які б раз і назавжди залишали державу в стані процвітання. Таке його бажання – це бажання відмовитися від історії, від розвитку, від змін, це бажання стати поза історичним. Адже, коли король боїться того, що можуть настати часи занепаду, він водночас боїться і того, що можуть настати часи ще більшого розвитку. Його хвилює лише те, аби його королівство завжди було таким же ж процвітаючим, яким воно є на момент його правління. Саме у цьому й проявляється утопічність бенсалемського королівства з точки зору темпоральності, застигlosti в часі. Усі народи навколо змінюються, як видно зі слів острів'ян, вони переживають моменти занепаду чи розквіту, вони всі вписані в історичний процес, усі, окрім цього щасливого острова⁴⁶.

Окрім законів, що контролюють пересування іноземців, Соламон приймає ще й інші нововведення, які цікаво розглянути з перспективи їх зіставлення з такою вимогою до утопії як наявність раціонального. Як зазначалося у попередніх розділах, утопічний світ вибудовується завдяки розуму, він облаштовується виключно раціонально, людина у цьому світі – розумна, раціональна істота. Водночас вважається, що саме завдяки розуму і науці можливо досягти утопічних ідеалів. Повертаючись до того переоблаштування королівства, яке спричинив своїми рішеннями Соламон, то особливої уваги варте створення королем Ордену чи то Товариства, яке називають Домом Саломона. Заснування цього Дому вважають найбільш визначним з того, що зробив монарх. Дім Саломона визначається як найвеличніша установа, що будь-коли існувала, він – це спрямовуюча сила королівства. Його призначення – вивчення Витворів і Творінь Божих. Дім покликаний з'ясувати істину причину всіх речей, і за допомогою цього Бог міг би мати більше слави, як Творець усього, а люди – як користувачі створених ним плодів⁴⁷. Кінцева мета Дому Саломона – це знання причин і секретних сил усіх речей, а також розширення влади людини настільки,

⁴⁶ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 163-165

⁴⁷ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – P. 166

аби мати вплив на усі можливі речі. Поряд з цим, усі раніше згадані дома, а також різноманітні парки і заповідники, родовища, башти, озера, штучні криниці та джерела, приміщення, у яких штучно викликаються різні явища природи, сади і городи, водойми, пивоварні, пекарні й кухні, виробництва невідомих матеріалів, математичні дома – це все інструменти, що покликані служити Дому Саломона. Що ж до людей, що належать до цього Товариства, то дванадцять з них відправляються у плавання, аби привозити книги і описи дослідів з різних країн, троє добувають матеріал для дослідів з книжок, ще троє збирають досвід у механічних науках, вільних мистецтвах і у тих практичних знаннях, що не входять у науку. Інші троє проводять ті нові експерименти, які самі вважають добрими. Ще троє узагальнюють і записують все, що робили вищезгадані, а інші троє займаються тим, що вивчають експерименти інших і думають про те, як отримати з них речі, які були б корисні на практиці, а також те, що було б корисним для подальшої роботи чи для пояснення тих чи інших причин. Опісля цього, досягнуті результати обговорюються, і троє інших людей вирішують, які далі будуть проводитися експерименти для більш глибокого проникнення в природу речей, а троє інших уже безпосередньо проводять ці нові експерименти. Останні троє подають усі здобуті через досвід результати у вигляді спостережень, аксіом і афоризмів. Окрім цього у Домі Саломона також постійно є учні, аби знання постійно передавалося. Наостанок, у них проводяться збори, на яких вирішується, які результати досліджень і винаходи будуть представлені загальному огляду, а які ні. Відомості, що не оприлюднюються, залишаються в таємниці, стосовно них приноситься клятва про не розголошення, і саме ці таємні знання деколи передаються державі, а деколи – ні⁴⁸. Такий порядок у Домі забезпечує можливість наукового пізнання світу, він чимось нагадує роботу сучасних вчених. Дослід, який поставлений тут у центр, уможливорює розвиток науки, досягнення таких неймовірних результатів у всіх галузях знання, як це показано на прикладі того, чого досягають бенсалемці у своїх домах чи парках.

⁴⁸ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press USA, 1999. – P. 177-185

Те, що самі бенсалемці вважають Дім Саломона найбільш визначною установою, що будь-коли існувала, уже саме по собі свідчить про особливу пошану, що віддавалася науці, адже він – Дім, уособлення її. Найвеличніший король Соламон заснував найвизначнішу установу Дім Саломона, основа якого – пізнання. Очевидно, що таким чином утопічний ідеал «Нової Атлантиди» – це раціональне, наукове, логоцентричне пізнання усіх речей на світі. Варто пам'ятати й про те, що окрім пізнання і пояснення навколишнього світу, досліді приводять до створення винаходів, які мають своє практичне застосування. Раніше згадувалося про те, що досліді мають приносити корисність чи то через створення нових речей, чи то через пояснення раніше невідомого. Існує ще один важливий момент, який не можна оминати увагою. А саме той факт, що релігія у випадку Дому Саломона не відділяється від науки, наукове не постає антиномією релігійному, вони навпаки взаємно доповнюють один одного. Світ пізнається як творіння Бога, пізнати істинну причину всіх речей – це значить ще більше прославити Бога, усе, що би хто не робив, він робить це в ім'я Господа.

Отже, у випадку з «Новою Атлантидою» йдеться саме про утопію. Вона не є ідеологією, адже постійно контрастує з буттям, виступає каталізатором, який змушує це буття змінюватися. З перспективи сьогодення видно, як сильно змінився світ і як багато ідей Бекона стали реальністю нашого буття, а не його альтернативою. З іншого боку, «Нова Атлантида» – це не футурологічне вчення, бо вона представляє собою саме виключно ідеальний устрій життя, вона абсолютно не співвідноситься з тогочасною реальністю. У ній Бенсалем – досконалий, позачасовий, ідеальний, він – утілення всього найкращого, і, водночас, всього того, що неможливо здійснити в реальності. Лише цього достатньо для того, аби зробити висновок про те, що Бекон створив ще одне утопічне буття як альтернативу тому буттю, що для нього існувала.

РОЗДІЛ IV.

УТОПІЯ-ПЕРЕДБАЧЕННЯ ФРЕНСІСА БЕКОНА

У попередніх розділах йшлося про те, аби встановити утопічність «Нової Атлантиди» Френсіса Бекона. Однак, варто також завважити, що унікальність твору полягає в тому, що філософу вдалося спрогнозувати розвиток науки. У попередньому розділі згадувалися деякі ідеї Бекона, що знайшли своє втілення у майбутньому, у цьому розділі йтиметься про них, а разом і про інші концепції, що дозволяють називати «Нову Атлантиду» не просто утопією, а передбаченням.

Френсіс Бекон у «Новій Атлантиді» описує Дім Саломона, ціль якого, як згадувалося раніше, у тому, аби розширювати владу людини над природою, пізнавати причини і сили речей, аж поки все не стане можливим для людини. Створена в уяві Бекона інституція вважається прообразом Королівського товариства в Англії і «Товариства вчених» у Парижі, заснування яких відбулося аж через сорок років після виходу у світ «Нової Атлантиди». Виникнення цих інституцій було натхненне ідеальним проектом Академії наук Френсіса Бекона⁴⁹.

У своїй утопії Френсіс Бекон розглядає науку як певну науково-промислову організацію. Такого ніхто не робив до нього⁵⁰. Як згадувалося раніше, на острові існує безліч найрізноманітніших домів, що займаються дослідницькою і експериментальною наукою. І йдеться про експерименти і винаходи створені в результаті цих експериментів, найрізноманітнішого характеру: це можуть бути досліди заради науки, а можуть бути й такі, що направлені суто на продукування винаходів задля практичного застосування їх у повсякденному житті. Таким чином, коли науковці продукують не лише теорії, а забезпечують суспільство якимись матеріалами, засобами, що полегшують життя людини, коли наука, ремесло і землеробство об'єднуються заради досягнення спільних цілей, взаємно проникають, саме тоді можна говорити про

⁴⁹ Гайденко П. История новоевропейской философии в ее связи с наукой: Учебное пособие для вузов М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – С. 176,

⁵⁰ Гайденко П. История новоевропейской философии в ее связи с наукой: Учебное пособие для вузов М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – С. 176-177

проект науково-промислового комплексу. Саме це і робить Френсіс Бекон у «Новій Атлантиді», пророкуючи таким чином майбутній розвиток науки⁵¹.

Френсіс Бекон пише про досліди зі світлом, і цікаво, що саме експерименти зі світлом були одними з пріоритетних у Королівському товаристві⁵². Поруч з цим, хочеться зазначити, що Академія наук Френсіса Бекона приділяє увагу конструюванню машин і механізмів. Змістовно воно детерміноване технічними винаходами, що сучасними Бекону. І, хоча його винаходи більше скидаються на вигадки філософа, з точки зору їх загальної спрямованості, можна сказати що вони були цілком реальними. Бекон створює, програмує науку, яка не лише теоретизує, а й має характер такої, що здатна продукувати. І саме такою наука стала лише у ХХ столітті. Френсісу Бекону можна закинути, що на рівні деталей його проєкт застарів, однак, коли йдеться про його сутність, то він повністю реалізувався⁵³.

Цікаво також, що Френсіс Бекон називає Америку в «Новій Атлантиді» великою Атлантидою⁵⁴. Хоча не можна беззаперечно стверджувати, що під Америкою маються на увазі виключно сучасні Сполучені Штати Америки, однак вони тут точно підпадають під дефініцію Америки і великої Атлантиди. Це, у свою чергу, свідчить про певну іронічність. Велика Атлантида постає у розповіді одного з бенсалемців як «могутнє і величне королівство з військом, флотилією і багатством»⁵⁵. Вона була такою ще до відкриття європейцями, однак її, як й інші країни, спіткала Божественна помста, реалізована довготривалим потопом, що повністю зруйнувала велику Атлантиду⁵⁶. Опісля абсолютно нові люди заселили Америку і з великої Атлантиди вона перетворилася у Америку, а

⁵¹ Гайденко П. История новоевропейской философии в ее связи с наукой: Учебное пособие для вузов М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – С. 177-179,

⁵² Гайденко П. История новоевропейской философии в ее связи с наукой: Учебное пособие для вузов М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – С. 178,

⁵³ Гайденко П. История новоевропейской философии в ее связи с наукой: Учебное пособие для вузов М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – С. 178-179,

⁵⁴ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press USA, 1999. – P. 164,

⁵⁵ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press USA, 1999. – P. 163

⁵⁶ Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press USA, 1999. – P.164,

згодом постала державою Сполучені Штати Америки. Які, однак, славляться саме тим, що розвиток науки для них є надзвичайно важливим. Університети – це осередки продукування теорій, проведення експериментів. Науковці мають престижний статус у суспільстві. Держава славиться своєю могутністю⁵⁷. Варто згадати й залучення провідних спеціалістів з інших країн задля найкращого розвитку науки, що перегукується зі завданнями Бенсалемців у зборі наукових досягнень, здійснених поза межами їх королівства. Це дає змогу сприймати Сполучені Штати Америки як державу, що реалізує ідеї, висловлені Беконом в «Новій Атлантиді», як певну державу-послідовницю Бенсалема, як Нову Атлантиду сучасності.

Отже, «Нова Атлантида» Френсіса Бекона – унікальний твір, адже філософу вдалося спрогнозувати розвиток науки, створивши художній, однак лише на перший погляд, твір. Вражає тут і те, що його пророкування стосується як якихось окремих винаходів, так і самої концепції, стану науки у майбутньому.

⁵⁷ Кочетков, Г. Б. Мировой опыт организации науки (на примере США). Проблемы прогнозирования, (4), 2006. – С. 145-161

ВИСНОВКИ

У роботі була здійснена спроба аналізу праці Френсіса Бекона «Нова Атлантида» з точки зору її утопічності. Для її аналізу як утопічного твору спочатку було розглянуто саме поняття утопії. Це дало змогу здійснити своєрідну перевірку ідей «Нової Атлантиди» на їх утопічність. Дефініція того, чим є утопія уможливило сконцентрованість на тих характеристиках, що визначають певні ідеї як утопічні. Згодом було здійснено аналіз «Нової Атлантиди» не лише з погляду на неї як на утопію, а й з точки зору певного прогнозу. Отже, така послідовність в аналізі допомогла визначити ті характеристики, завдяки яким «Нова Атлантида» може вважатися як утопією так і пророцтвом.

По-перше, згідно з проведеним аналізом, «Нова Атлантида» – утопія, адже її ідеї постають як несумісні з чинними законами природи і тогочасним станом суспільства. На прикладі домів знарядь, звуку, оглядового дому можна переконатися в цьому. У цих домах представлені досліди, відкриття, винаходи, деякі з яких видаються схожими на винаходи, що вже відомі сьогодні, однак у творі вони постають як абсолютні вигадки, як чарівні і не сумісні з реальністю мрії, що можуть втілитися тільки в утопії. Усі ці речі навіть назв не мають. Вони входять у протиріччя з законами природи. Таким чином ці ідеї – суперечливі буттю, вони неможливі до здійснення через те, що соціальна ситуація ще не достатньо сприятлива, зріла на момент написання утопії.

По-друге, протягом усього твору, яку би сферу життя не розглядати, чи то становище, у якому знаходиться релігія, чи то вигляд житла, чи то стан медицини, а разом і способи і ефективність лікування, чи то фінансове становище держави, чи то статус знання і науки на острові, чи то будь-які суспільні інститути – усе це постає альтернативним до того, що існувало на той час в Європі. Це можна помітити навіть без здійснення детального аналізу того суспільно-політичного устрою, що панував у Європі чи Англії на той час, адже у самому творі Бекон постійно показує альтернативність острівного буття.

По-третє, така альтернативність буттю, що характерна для утопії, принципово відрізняє її від ідеології. Утопія безпосередньо пов'язана з буттям, при чому буттям конкретним, історико-соціальним, і тому вона протиставляється цьому буттю і таким чином може бути каталізатором до змін буття. Те, що було утопією таким чином може перетворитися на дійсність. Звідси й ідея про те, що те, що втілюється у майбутньому, хоча здавалося нереальним у теперішньому, – називається утопією. З цього приводу можна навести приклад тих самих домів, що реалізують ідеї, які цілком і повністю суперечили конкретному буттю. Водночас, попри свою неможливість до здійснення тоді, сьогодні багато цих ідей і винаходів стали цілком реальними.

По-четверте, надзвичайно важливим для утопії є поняття ідеалу. У межах утопії необхідно створити ідеальне буття з орієнтацією на суспільне. Цей ідеал сутнісно не може бути чимось реальним, він не може впливати з дійсності. Для нього не характерно продовжувати реальність, він завжди виключно альтернативний, незгодний, він кидає виклик, адже інакше він перетвориться на футурологічне вчення. Цей ідеал – це те, що треба здійснити, він – план до дій. А світ, у свою чергу, здатний до змін, він здатний задовольнити утопічний ідеал. Таким ідеалом у «Новій Атлантиді» може бути ідеал багатой держави, у якій немає корупції і державні службовці не зловживають владою, на відміну від сучасної для Френсіса Бекона Англії. Однак, все ж центральним утопічним ідеалом «Нової Атлантиди» – є пізнання. Раціональне, наукове, логоцентричне пізнання усіх речей, що існують. Недарма Дім Саломона – найважливіша установа не лише на острові, а найважливіша, найвизначніша з усіх, що коли-небудь існували. У основі її діяльності лежить пізнання. Завдання Дому Саломона – це вивчення творінь Бога, з'ясування істинної причини усіх речей. Тут постає цікава особливість наукового пізнання у розумінні Френсіса Бекона, адже він не відділяє науку від релігії. Для нього вони доповнюють одна одну. З'ясування істинних причин усіх речей, наукове пізнання лише ще більше прославляють Бога і всі його творіння.

По-п'яте, для утопії необхідною є наявність раціонального компонента, завдяки якому вибудовується бачення соціального устрою. В утопії світ облаштовується за принципами розуму, раціо. Розум і наука, знання – це те, що забезпечує можливість існування ідеального суспільного ладу. Людина в цьому світі постає як наділена розумом, така, що мислить виключно раціонально. Саме таку вимогу і задовольняє згаданий раніше Дім Саломона. Його заснування – це рішення мудрого і найбільш шанованого монарха Бенсалема – короля Соламона. Саме це Товариство покликане підтримувати славу і велич, які панують на острові. І щоб задовольнити таку вимогу люди, що належать до Дому Саломона, керуються принципами раціональними. Вони здійснюють наукову діяльність, і за її допомогою пізнають навколишній світ і все, що у ньому існує. Дім Саломона – центральна установа на острові, а отже й увесь утопічний світ будується за раціоналістичними принципами.

Наостанок, утопія, як зазначалося, це – критика буття, що існує. Однак, вона не є критикою теперішнього заради майбутнього. Вона просто критикує буття як таке. Час для неї не важливий узагалі. Навпаки, вона наче стоїть над часом. Поняття прогресу чи регресу узагалі не характерні для утопії. Немає необхідності якось змінювати чи покращувати наявне буття, єдине, що важливо – сконструювати позачасове ідеальне буття і досягти його абсолютно. Саме це і робить король Соламон. Він вирішує прийняти закони, які б назавжди залишили його королівство у незмінно прекрасному стані. Впроваджені ним закони втілюються у життя, вони працюють і не змінюються майже дві тисячі років. Усі народи навколо змінюються, а Бенсалем залишається таким самим. Ідеальний острів існує поза часом, історія не властива йому. Усі навколо – піддаються змінам, окрім загубленого в океані щасливого острову.

Френсіс Бекон – людина, що створила проєкт Академії наук, який через недовгий час втілювався спершу в Англії у вигляді Королівського товариства, а згодом й у Франції як «Товариство вчених». Ба більше, завдяки своїм феноменальним здібностям він зміг на рівні ідей створити образ саме продуктивної науки, яка здатна служити суспільству. Його ідеї знайшли своє

втілення повною мірою лише у ХХ столітті. Його погляд на науковців як тих, хто наділений особливою владою, особливим статусом у суспільстві також справдився і є притаманний сучасному суспільству. Усе це дає багато підстав називати «Нову Атлантиду» своєрідним пророцтвом. Можливо, у майбутньому, ще якісь нафантазовані винаходи бенсалемських науковців стануть реальністю.

Отже, «Нова Атлантида» Френсіса Бекона – соціальна утопія, багато ідей якої знайшли своє втілення. Наукове пізнання перетворилося з утопічного ідеалу на доволі повсякденну річ. Безліч винаходів перетворилися у невід’ємну складову сучасного життя. Наука з її дослідженнями і винаходами в деяких країнах займає центральне місце, вона диктує правила гри у сучасному житті. Те, що здавалося утопічною казкою колись – сьогодні цілком реальні речі, з якими ми змушені стикатися щоденно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах / Ф. Бэкон. – М: Мысль, 1977. – Т. 1. – 567 с.
2. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах / Ф. Бэкон – М.: Мысль, 1978. – Т. 2. – 575 с.
3. Гайденок П. История новоевропейской философии в ее связи с наукой: Учебное пособие для вузов / П. Гайденок // М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – 456 с.
4. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. Т.1: А–К / За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 824 с.
5. Иванцов Н. А. Франциск Бэкон и его историческое значение / Н. А. Иванцов // Вопросы философии и психологии. – М., 1899. – Год X, кн. 49 (IV) – С. 560–599.
6. Кочетков Г. Б. Мировой опыт организации науки (на примере США). Проблемы прогнозирования, (4), 2006. – С. 145–161.
7. Мангайм К. Идеология та утопія / К. Мангайм. – К. : Дух і Літера, 2008 – 370 с.
8. Маркузе Г. Конец утопии / Г. Маркузе // Логос. – 2004. – № 6 (45). – С. 18–23.
9. Субботин А. Л. Фрэнсис Бэкон / А. Л. Субботин. – Москва: Мысль, 1974. – 175 с.
10. Философия эпохи ранних буржуазных революций // ред. Т.И. Ойзерман. – М.: Наука, 1983. – 582 с.
11. Фрэнсис Бэкон и принципы его философии // Фрэнсис Бэкон: Сочинения в двух томах / Сост., общая ред. и вступит. статья – А. Л. Субботин (пер. Н. А. Фёдорова, Я. М. Боровского). – М.: Мысль, 1971. – Т. 1. – 590 с.
12. Черткова Е.Л. Утопия как тип сознания // ОНС. – 1993. – №3 – С. 71–81.

13. Adams R. The Social Responsibilities of Science in Utopia, New Atlantis and after / Robert P. Adams. – Journal of the History of Ideas, Vol. 10, No. 3, 1949. – P. 374–398.
14. Bacon F. New Atlantis and the great instauration. / Francis Bacon // NY: John Wiley & Sons, 2016. – 192 p.
15. Bierman J. Science and Society in the New Atlantis and Other Renaissance Utopias / Judah Bierman. - PMLA, vol. 78, no. 5, 1963, – P. 492–500.
16. Bruce S. Three Early Modern Utopias: Thomas More, Utopia; Francis Bacon. New Atlantis; Henry Neville, the Isle of Pines, Oxford University Press New York, 1999. – 258 p.
17. Church R. W. Bacon. / R W. Church. – London: Macmillan and Co, 1910. – 234 p.
18. Clay D., Purvis A. Four Island Utopias: Being Plato's Atlantis, Euhemeros of Messene's Panchaia, Iamboulos' Island of the Sun, and Sir Francis Bacon's New Atlantis / Diskin Clay, Andrea L. Purvis. – Focus Pub./R Pullins Company, 1999. – 193 p.
19. Goodwin B. The Philosophy of Utopia / Barbara Goodwin. – London: Routledge, 2012. – 272 p.
20. Harlow J., Golub A., Allenby B. A review of utopian themes in sustainable development discourse / John Harlow, Aaron Golub, Braden Allenby. – Sustainable Development 21 (4), 2013. – P. 270–280.
21. Hertzler J. O. The history of utopian thought / Joyce Oramel Hertzler/ - NY: Routledge, 2019. – 332 p.
22. Kenyon, T Utopia in reality: «ideal» societies in social and political theory. History of Political Thought, 3(1), 1982. – P. 123–155.
23. Langman, A. P Beyond, both the old world and the new: Authority and knowledge in the works of Francis Bacon. Unpublished PhD Thesis., 2006. – P. 27–34.

24. Melvin, R. Peace Among The Willows: The Political Philosophy of Francis Bacon. By Howard B. White. / The Hague: Martinus Nijhoff / American Political Science Review, 64 (1), 1970. – P. 200–201.
25. Mendelsohn E. Nineteen Eighty-Four: Science Between Utopia and Dystopia / E. Mendelsohn, H. Nowotny. – Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1984. – 302 p.
26. Morgan, Kenneth O., ed. The Oxford illustrated history of Britain. Oxford University Press, London: Guild Publishing, 1984 – 642 p.
27. Renaker D. A Miracle of Engineering: The Conversion of Bensalem in Francis Bacon's «New Atlantis» // David Renaker. – Studies in Philology 87 (2), 1990. – P. 181–193.
28. Saage R. Bacons «Neu-Atlantis» und die klassische Utopietradition / Richard Saage. // UTOPIE. – 1998. – S. 57–69.
29. Sargent R. Francis Bacon and the Humanistic Aspects of Modernity / Rose-Mary Sargent. // Midwest Studies in Philosophy. – 2002. – P. 124–139.
30. Stillman P. Nothing is, but what is not: Utopias as Practical Political Philosophy // Goodwin B. The Philosophy of Utopia / Barbara Goodwin. – Portland: Frank Cass Publishers, 2001. – P. 9–25.
31. Tino L. Zu Entstehung und Überlieferung der Nova Atlantis des Francis Bacon anlässlich ihrer Neuauflage (Mailand 1996) / Tino Licht. – Heidelberg: Manutius, 2006. – S. 113–126.
32. Tomoiagă L., Barbul M., Demarcsek R. From Francis Bacon to William Golding: Utopias and Dystopias of Today and of Yore / Ligia Tomoiagă, Minodora Barbul, Ramona Demarcsek, – Cambridge Scholars Publishing, 2012. – 260 p.
33. Weinberger J. Science and Rule in Bacon's Utopia: An Introduction to the Reading of the New Atlantis / J. Weinberger. // American Political Science Association. – 2014. – P. 865–885.